פיגוע הטרור במוסקבה חושף את חולשות רוסיה ומדגיש כי אין דבר חשוב מבחינתה מהמלחמה באוקראינה

written by יוסף רוזן | 04.04.2024

עיקרי הדברים:

- מחוז חוראסאן של דאע"ש קיבל אחריות על ביצוע הפיגוע ב-22 במארס שגבה מעל 130 קורבנות ומספר רב של פצועים.
- הקהילייה הבינ"ל רובה ככולה גינתה את הפיגוע והביעה תנחומים. בצעד מתבקש, גם מדינת ישראל שיגרה הודעת תנחומים.
- רוסיה מהווה מטרה של דאע"ש מזה זמן רב. הפעם גם היה מודיעין מקדים של האמריקנים, והם גם שיתפו בכך את הרשויות ברוסיה.
- נראה כי הממסד הביטחוני ברוסיה חלש או מוחלש, בוודאי לאחר "מרד פריגוז'ין", ומתרכז יותר בניסיון לזכות באהדתו של פוטין מאשר בהתמודדות עם אתגרים מסדר משני.
- הפיגוע מחדד את חוסר האמון בין רוסיה לבין ארה"ב, ואת הצביעות של רוסיה והקהילייה הבינ"ל אשר מבחינה בין טרור לטרור כאשר מדובר בדם יהודי.
- כיוון שכך, אין לצפות לשינוי בעמדה הרוסית בנוגע לחמאס. ארגון הטרור משרת את האינטרסים של רוסיה ושל איראן כחלק מהציר.

פיגוע הטרור הקשה שהתרחש בערב יום שישי ה-22 במארס, במרכז הקונצרטים הנמצא בפרברי מוסקבה, הסתיים בתוצאות טרגיות עם מעל 140 הרוגים ומספר רב של פצועים. שירותי הביטחון הרוסיים עצרו 11 חשודים, כולל ארבעת המפגעים שביצעו את הפיגוע. אולם, למרות הסבירות הגבוהה שאכן מדובר בפיגוע טרור אסלאמיסטי, המציאות על פי היושב בקרמלין ניתנת לפרשנות, ולכן גם פיגוע זה משמש כתירוץ לתקוף את המערב ואת אוקראינה.

לפי הגרסה הרווחת, מדובר בפיגוע טרור שבוצע על ידי זרוע דאע"ש-חוראסאן, הפעילה בעיקר במרכז אסיה ובאפגניסטן. שעות מספר לאחר הפיגוע קיבל הארגון אחריות על הפיגוע באמצעות סרטון שפרסם ובו מופיעים ארבעת הטרוריסטים על רקע דגל הארגון. כמו כן, הטרור האסלאמי הרדיקלי אינו חדש לרוסיה; היא מתמודדת עם תופעה זו כבר שנים רבות, וביתר שאת מאז תחילת מעורבותה האינטנסיבית בסוריה נגד דאע"ש (ולמען שימור משטר אסד) בשנת 2015. מהלך זה הוביל את דאע"ש לסמן את רוסיה כמטרה מרכזית, הן מצד דאע"ש-חוראסאן, והן מצד האמירות הקווקזית המסונפת לדאע"ש, הפעילה בצפון הקווקז במחוזות דגסטאן וצ'צ'ניה.

עוד קודם להופעת דאע"ש חוותה רוסיה פיגועים קשים שבוצעו על ידי ארגוני טרור סוניים ממחוזות דגסטאן וצ'צ'ניה. הזכורים ביותר בהקשר זה היו סדרת הפיצוצים במבני דירות בשנת 1999, שבהם נהרגו מעל 300 איש; אירוע בני הערובה בתאטרון הדובברובקה בשנת 2002, שהסתיים במותם של 170 איש; ההשתלטות על בית הספר בלאסן בשנת 2004, שבה הוחזקו אלף בני ערובה והסתיימה במותם של 334 איש, רובם ילדים; ופיגועים בתחנות מטרו במוסקבה ובסנט פטרסבורג.

בנוסף, כבר ב-8 במארס פרסמה שגרירות ארה"ב במוסקבה אזהרה רשמית לאזרחיה להתרחק מהתקהלויות בשל כוונה מיידית של ארגוני טרור לבצע פיגוע במקומות הומי אדם, זאת על פי מודיעין שהיה בידם. יתרה מכך, המועצה לביטחון לאומי של ארה"ב שיתפה את הרשויות הרוסיות במודיעין. אך נשיא רוסיה ביטל את האזהרות האמריקניות בטענה שמדובר בפרובוקציה אמריקנית שנועדה להתסיס את החברה הרוסית על רקע המלחמה באוקראינה.

לכאורה נראה כי לקיחת האחריות הרשמית של דאע"ש-חוראסאן, הניסיון הקודם של רוסיה בהתמודדות עם טרור סוני, והאזהרה האמריקנית מפני פיגוע אפשרי במוסקבה מספקים ודאות גבוהה לגבי זהות מבצעי הפיגוע. אך כאמור, גם בעקבות פיגוע זה, ובדומה לחלק מהפיגועים בעבר, נפוצו מגוון תאוריות קונספירציה וסימני שאלה, הן מצד הקרמלין והן מצד אנליסטים למיניהם – תאוריות שמאשימות את אוקראינה והמערב מול תאוריות שמאשימות את שירותי הביטחון הרוסיים.

תאוריות אלה נשענות על ההבדלים הפיזיים לכאורה בין המפגעים שמופיעים בסרטונים מזירת הפיגוע לבין החשודים שנעצרו; נתיב המילוט שלכאורה היה לכיוון אוקראינה – החשודים נתפסו באזור בריאנסק, כ-340 ק"מ ממוסקבה, אומנם לא רחוקים מהגבול עם אוקראינה אך קרובים יותר לגבול עם בלארוס; הטלת ספק בעצם המניע של דאע"ש לתקוף את רוסיה בעת הזו; הסמיכות לניצחונו של פוטין בבחירות הלא-דמוקרטיות שהתקיימו ברוסיה; ומקרי עבר שגם בהם עלו חשדות בנוגע למעורבות שירותי הביטחון הרוסיים בפיגועים על מנת לשרת אינטרסים רחבים יותר של הקרמלין.

לקרמלין אכן יש אינטרסים רחבים יותר, ופיגוע כמו זה שהתרחש במוסקבה יכול לשרתם היטב. למשל, הצורך בהמשך המלחמה באוקראינה שמחייב גיוס נרחב נוסף, לפחות 400 אלף איש. שנית, חיזוק הלכידות בחברה הרוסית בפני אויב חיצוני, בין היתר על מנת לוודא שקט תעשייתי בקדנציה החמישית של פוטין כנשיא. שלישית, הצדקה של הגבלות נוספות של חירויות הפרט, ועוד.

בפועל, מבחינת מימוש האינטרסים של הקרמלין אין זה משנה במידה רבה אם הפיגוע בוצע על ידי דאע"ש או שמא על ידי ה-FSB, בין אם מדובר בניצול הזדמנות של הקרמלין ובין אם כחלק מתוכנית סדורה, המטרה בעיני הקרמלין זהה – לתקוף את המערב ואת אוקראינה.

בנאומו לאחר הפיגוע לא הזכיר פוטין כלל את דאע"ש ומייד קשר את הפיגוע לאוקראינה, השווה את המפגעים לנאצים, ציין כי הם היו בדרכם להימלט לאוקראינה, התחייב למצות עימם את הדין ואף הכריז על יום אבל לאומי. ארה"ב ואוקראינה מיהרו להבהיר כי לאוקראינה אין כל קשר לפיגוע, והדגישו כי מדובר בדאע"ש. קבוצות שוליים בחברה הרוסית המקורבות לקרמלין אף הפליגו בדמיונן כדי להאשים את ישראל והמוסד במעורבות בפיגוע בעקבות עמדת רוסיה בקשר למלחמה בעזה. ימים מספר לאחר הפיגוע הודה פוטין לראשונה כי מדובר בטרוריסטים אסלאמיסטים, אך המשיך לטעון כי אוקראינה היא זו שעומדת מאחוריהם.

הפיגוע מדגיש כמה מאפיינים ומגמות בנוגע לרוסיה כיום שחשוב לתת עליהם את הדעת. ראשית, חולשת הממסד הביטחוני הרוסי, עשור לתחילת הפלישה הרוסית לאוקראינה והכניסה לשנה השלישית של המלחמה העצימה באוקראינה החריפו את המתחים בתוך הממסד הביטחוני הרוסי, בייחוד לאחר "מרד פריגוז'ין" וחוסר ההתקדמות הצבאית בשטח אוקראינה, ומקשים על כוחות הביטחון להתמודד בצורה מיטבית עם אתגרי הפנים. כמו כן, חוסר האמון בין רוסיה לבין ארה"ב הינו בשפל כה עמוק שגם כאשר ארה"ב משתפת את הרוסים במודיעין, אלה מתייחסים לכך בביטול. מצב זה אף בולט בהשוואה ליחסי ארה"ב-סין, שבמסגרתם כן נעשים מאמצים לקיים דיאלוג שוטף, מדיני, כלכלי, אסטרטגי וצבאי. מאפיין זה קשור גם לחולשת הממסד הביטחוני שפועל לרצות את הנשיא ולכן נוטה להתעלם ממודיעין, כפי שככל הנראה קרה גם טרם הפלישה לאוקראינה בהקשר של הערכת ההתנגדות האוקראינית; שלישית, רוסיה הוכיחה שוב כי היא גמישה וצינית בצורה בלתי רגילה על מנת להכשיר את מטרותיה, וחידדה כי אין דבר חשוב יותר מבחינתה מניצחון באוקראינה. לשם כך, רוסיה צפויה להעמיק עוד יותר את קשריה עם איראן, קוריאה הצפונית וסין.

בהקשר הישראלי, הפיגוע הדגיש לא רק את צביעותה של רוסיה אלא גם את צביעותה של הקהילייה הבינלאומית, אשר בפועל הבחינה בין טרור לטרור. בעקבות הפיגוע שיגרו מרבית מדינות העולם הודעות תנחומים וזעזוע מהפגיעה באזרחים חפים מפשע, כולל מדינת ישראל, בצעד מתבקש למרות העמדה הרוסית בנוגע לחמאס. לעומת זאת, מדינות מספר נאלמו דום או פרסמו הודעות גינוי רפות ו"מאוזנות" בלבד לאחר ה-7 באוקטובר, נוכח מעשי טרור קשים בהרבה, רק משום שמדובר בדם יהודי.

אין לצפות כי הפיגוע ישנה את עמדת רוסיה כלפי חמאס וישראל אף על פי שמדובר בענף של ארגון האחים המוסלמים הסוני שרוסיה מגדירה כארגון טרור, החמאס משרת את האינטרסים של רוסיה ואיראן בהיותו חלק מהציר בהובלתן. העובדה שחמאס גינה את הפיגוע במוסקבה מצביעה על היחסים המיוחדים בין ארגון הטרור לבין רוסיה. בנוסף, על רקע האנטישמיות הגואה ברוסיה, ביתר שאת מאז ה-7 באוקטובר, גם סביב פיגוע טרור של דאע"ש מעצבי תודעה רוסיים פועלים לטוות קשרים לאחריות ישראלית והאשמת היהודים, דבר המצביע על המשך העמדה הרוסית העוינת לישראל, וכן מציב סכנה לקהילה היהודית ברוסיה. מציאות זו מחייבת בחינה מחדש של מדיניות ישראל כלפי רוסיה בהקדם.